

Möderndorfer predalec. Pripovedka o Diamantih na Uršlji gori (254) n. pr. ne more biti »inačica Martina Krpana«. Pozitivna — čeprav ne nova — pa je naslednja ugotovitev: »Ljudska pripovedka se običajno zaključuje na ta način, da je zadoščeno ljudskemu pravnemu čutu«. Dobro je tudi to, da je avtor v uvodu posebej opozoril na proletarske pripovedke (str. 9), in sicer iz življenja rudarjev. Posebnih raziskav na področju proletarske folklorne pri nas ne moremo še pokazati. Brez dvoma taka folklor — vsaj v zarodkih — obstoji tudi pri nas. A ravno v zvezi z rudarstvom imamo zelo zgodnja poročila (n. pr. Valvasorjevo za idrijski rudnik) iz dobe pred prebujenjem proletarske zavesti, tako da bi kazalo pustiti to vprašanje še nerešeno, dokler na mestu samem ne preverimo, kako je s stvarjo. V pripovedkah o Gorskih škrahtih (75) »živo naslikano bedo delavskega razreda« jaz namreč do nadaljnjega prisojam Möderndorferjevemu socialnemu čutu in literarni žilici, ki mu je sploh navdahnila marsikatero lepo stran Koroških pripovedk. A znanost je nekaj drugega; tudi »prasedline« same na sebi niso dovolj prepricavalne.

Ostaja mi še nekaj krajših pripomb. V »Verovanjih, uverah in običajih« se je avtor nekako izgovoril, da je nepotrebno znanstveno »navlak« izpustil: »Znanstvenik si bo moral... pri navedbi virov sam poiskati stran v citirani knjigi ali razpravi.« Istega načela se je seveda držal tudi pri izdaji pripovedk, čeprav bi nam bil z majhnim trudom mogel močno ustreči. Saj je po drugi strani le ostalo precej »navlake«, ki marsikoga bolj moti, kakor pa navadnega bralca tu in tam na prvem mestu postavljena drobna številka (stran, letnica in podobno). Zaradi te pomanjkljivosti je iskanje originalov otežkočeno, posebno še tam, kjer je Möderndorfer spremenil prvotni naslov (»Otrok ob rojstvu prodan« je prišel pod geslo »Zdane duše«; »Zakaj vse listje odpade« je sedaj na kratko naslovljeno »Hrast« i. v.). Končno naj popravim v opombah nekaj napačnih navedb, ki so morda tudi tiskovne pomote: za pripovedko o Repi (329) piše, da je iz I, a je iz II; tudi Krt da je iz I, a je prav tako iz II; Dolgoubec in medved (298) da je iz IV, pa je iz II; prav tako Tekma za bajtice (167); pri Divji jagi — III (49) pravi pa, da je iz I, medtem ko je v resnici iz V. Tudi podrobno kazalo vseh naslovov bi bilo knjigi v veliko korist.

Izdajo Möderndorferjevih »Koroških narodnih pripovedk« leta 1946 je morda narekovalo dejstvo, da se je koroško vprašanje prav takrat postavljalo na dnevni red na mednarodnih mirovniških pogajanjih. Vendar pa se mi izdaja v tej konkretni obliki zdi prenačljiva in ne povsem opravičljiva. Folklorno gradivo koroških Slovencev je dragoceno pričevanje o njihovi samobitnosti in njihovi povezanosti z ostalim slovenstvom. Nam vsem je močno pri srcu, a prav zato bi zaslužilo skrbnejše obdelave. Z razpožljivim koroškim blagom, recimo s pritegnitvijo Kotnikovih Stori in morebitnih drugih manj znanih virov, ki jih Möderndorfer ni izrabil, bi bilo brez dvoma mogoče sestaviti tako zbirko, da bi mogla tekmovati z Graberjevo koroško-nemško (Sagen aus Kärnten, 1914; 5. izdaja 1941). Ta si je že zdavnaj utrla pot čez mejo v tujo strokovno literaturo, medtem ko so naše zbirke še pri nas doma nekako pozabljene. Seveda vzorno urejene koroške pokrajinske zbirke pripovedk ni moči terjati od Möderndorferja, pač pa bi jo mogli dobiti od dveh veteranov na področju slovenske folkloristike — F. Kotnika in I. Grafenauerja; s slovenskim Korotanom ju družijo poleg dela in spominov tudi krvne vezi.

Milko Matičetov

MARJAN MUŠIČ, OBNOVA SLOVENSKE VASI. Založila družba sv. Mohorja v Celju 1947. Strani 150.

Ce človek vzame v roko Mušičeve knjigo, je ne odloži, dokler je ni prečital do konca. Tako živo sta v njej narisani slovenska vas in kmetija, tako plastično je nakazana problematika njune obnove. Avtor je znal zadeti jedra, pa vendar prijeten in lahek slog, ki privlači tako strokovnjaka kakor široki krog čitateljev, ki jim je knjiga namenjena. Ta slog, ki se družijo z zelo lepim in sočnim jezikom, je v ugodnem nasprotju z gostobesednim »poljudnoznanstvenim« kramljanjem, ki se pri nas kaj rad uveljavlja zadnji čas.

Pa ne le po obliki in slogu, temveč tudi po vsebini imamo opravka s knjigo, ki znanost prablja ljudstvu in aktualnim življenjskim nalogam. Mušič se je že pred vojno bavil z ustrojem naše vasi in s problemi njene preureditve. Tembolj je narastlo njegovo zanimanje za stvar po osvoboditvi, ko so bile neštete naše vasi in domačije požgane in porušene ter so klicale po obnovi. Zato si je stavil za nalogo, da nam predoci dosedanjo sliko našega podeželja kot izhodišče za smernice njegove obnove ter preureditve.

Knjiga ima dva dela. Prvi govori o slovenski vasi do danes, drugi podaja perspektive njene obnove in preureditve. Oba sta vsak zase pregledno in tehtno napisana, morda je le povezava med njima prešibka, saj bi ju bilo mogoče do neke mere preplesti in že v prvem delu marsikje nakazati možnosti in nujnosti bodočega razvoja. Tako stoji prvi del knjige (»Slovenska vas do danes«) nekako sam zase kot izčrpna in pregledna sinteza dosedanjih geografskih in etnografskih proučevanj o kmečkih naseljih in o kmečki hiši na Slovenskem. Obravnava lego in nastanek kmečkih naselij, njihove značilne oblike; za tem značilne oblike kmečke domačije in še posebej kmečke hiše. Mušič je spretno zbral in razporedil vse gradivo dosedanjih proučevanj ter ga opremil z dobro izbranimi fotografijami in narisi, tako da stopijo čitatelju plastično pred oči tipi naših vasi, domačij in hiš. Prevzel je tudi v celoti terminologijo in klasifikacijo tipov po naši etnografski in geografski literaturi. Bilo bi seveda umestno tudi v praktično poljudni knjigi, da bi avtor navedel vire, iz katerih je črpal, zlasti v primerih, kjer gre skoraj za dobesedno reprodukcijo besedila drugih avtorjev, n. pr. pri opisu belokranjske hiše in drugje. Originalnega avtorjevega gradiva je razen nekaterih arhitektonskih detajlov v tem delu knjige malo. Zato pa je zelo hvalevreden jasni podudarek, ki ga arh. Mušič daje starim, prirodi in gospodarstvu prilagojenim elementom v naši vasi in kmečki hiši, medsebojni povezanosti zemljiške razdelitve, zasnove naselja in oblik domačije ter odnosu do razvoja proizvodjalnih sil, ki je bil v glavnem povsod na Slovenskem isti ter ustvaril kljub značilnim razlikam med posameznimi tipi naselij in hiš vendar tudi veliko skupnih potez. Avtor se je nadalje potrudil, da poveže rezultate dosedanjega teoretičnega proučevanja vasi in kmetije z današnjimi in bodočimi praktičnimi nalogami, pa tudi da nakáže, kjer so še vrzeli v proučevanju, poudarjajoč n. pr. pomen arheoloških raziskovanj itd.

Tako smo z Mušičevo knjigo dobili Slovenci in še posebej geografi in etnografi dober pregled in tehten pretres dosedanjih ugotovitev o naši vasi in kmetiji, osvetljenih vrh tega z vidika dosedanjega in bodočega gospodarskega ter socialnega razvoja. Vendar je potrebnih nekaj podrobnih kritičnih pripomb. Tako se zdi, da je vrsta čimteljev, ki naj bi povzročili razne oblike naselij (str. 15), nepopolna, da se na eni strani precenjuje vpliv prirodnih faktorjev in vrste kmetijske proizvodnje, na drugi strani pa preze moment kolonizacijske zgodovine, t. j. različnih oblik naseljevanja v posameznih dobah. Ne moremo se n. pr. pridružiti mnenju, da so naše samotne kmetije le plod prevladovanja živinoreje. Vemo namreč že, da so po večini le kasnejša, individualna naseljitvena oblika. Avtor tudi pretirava, ko govori o (sicer na zunaj nevidni) »premišljenosti« gručastih vasi v hribovitem svetu (str. 16—17) ter preze, da pozna tudi velik del naših ravnin gručaste vasi. In kje je tam premišljenost? Tudi ni res, da bi bile gručaste vasi povsod osnovane na zemljiški razdelitvi na grude, temveč imajo pogosto jasno razdelitev na delce. Vrstnih in obcestnih vasi (str. 17) ne moremo metati v isti koš. Obcestne vasi po večini niso zasnovane na zemljiški razdelitvi na proge, temveč imajo izrazito razdelitev na delce. Zato nam sl. 9 (Podgora) ne kaže vrstne vasi, temveč obcestno. Tudi naris na str. 19 ne kaže tipične središčne vasi, temveč prehod iz obcestne v središčno vas. Geolog bo pri primeru Dravelj (str. 10 in 20) ugovarjal »karbonu«, ki naj bi bil osnova draveljskim močvirnim travnikom, saj gre vendar za aluvij. Pri obravnavanju hišnih tipov je težko reči, da je škofjeloško-cerkljanska hiša prehod od alpskega v mediteranski hišni tip (str. 35). V teritorialnem smislu je to res, v stvarnem pa gre bolj za prehod od alpske hiše v notranjsko varianto osrednje slovenske

hiše, dočim kaže tipično prepletanje alpskih in sredozemskih elementov kobaridska niša, ki jo avtor tako plastično riše na str. 59. Tu naj dostavim še, da se je Mušič pri hiši sami bolj kot pri oblikah naselij izognil determinističnemu pogledu in pravilno podčrtal velik pomen, ki so ga pri izoblikovanju hišnih tipov poleg prilagoditev na narodo imela stara izročila, vplivi doseljencev, sosednjih pokrajin ter gospodarski in družbeni razvoj.

Drugi, v smislu naslova glavni del knjige (»Slovenska vas se preraja«) premotriiva praktične probleme obnove. Obravnavanje tu ni več direktno povezano z geografijo in etnografijo. S tem pa ni rečeno, da nas kot etnografov in geografov ne zanima. Nasprotno, vsa Mušičeva knjiga je ravno dokaz, kako morejo čisto znanstvena etnografska in geografska proučevanja dobro služiti praktičnim potrebam in kako so kratkovidni pogledi onih ozkih »praktikov«, ki smatrajo taka proučevanja za »igračkanje« ali jih označujejo celo kot »kabinetsko znanost«.

Ne moremo se seveda tu dotikati onih avtorjevih izvajanj, ki so izrazito tehničnega značaja. Lahko pa spregovorimo nekaj o splošnih problemih obnove, ki so v knjigi tako večje in nazorno nakazani. Utemeljeno je v polni meri avtorjevo opravičilo, da polaga v glavnem težišče le na obnovo domačij v okviru dosedanjih vasi, ker je to neposredno nujna in izvedljiva naloga obnove, in da manj govori o obnovi celotnih vasi ali celo o popolni preureditvi vasi po novih načelih, kar vse pač še ni stvar neposredne bodočnosti. Kljub temu je avtor na str. 140–150 posegel že precej daleč v bodoči razvoj naše vasi. Morda bi bilo zanimivo, če bi problem vendar zajel še na širše, podobno kot v prvem delu, kjer ne govori le o vaseh, temveč tudi o razloženih naseljih in samotnih kmetijah. Saj bi kazalo načeti vprašanje, kaj v bodoče z našimi samotnimi kmetijami, ki so ponekod tudi temeljito trpele in zahtevajo nedvomno drugačnega vidika pri obnovi. Tudi problem silne razdrobljenosti zemljišča, ki je tako lepo naznačen v prvem delu, bi moral v zvezi z obnovo priti v knjigi nekoliko do veljave. Vprašanje je n. pr., ali kaže res forsirati obnovo domačij v obliki »stegnjenega doma« tudi z ozirom na ozke parcele, kot to meni avtor (str. 87). Oblike obnovljenih kmečkih domov so tudi sicer problem zase. Knjiga sama včasih pri tem omahuje. Na str. 25 se bralec sprašuje, zakaj ne bi pri obnovi upoštevali gručastega doma, ko ga avtor slika kot obliko, tako modro prilagojeno terenu. Odgovor najde na str. 87, kjer izzveni avtorjevo mnenje drugače. Dvomi se vzbujajo tudi glede doma v obliki štirikotnika. Arh. Mušič je mnenja, da ga ne kaže jemati v poštev, ker je bil doslej na Slovenskem le malo razširjen. Ali je razlog tradicije dovolj tehten, da a priori zavržemo obliko, ki marsikje po svetu ustreza dovolj visoki stopnji v smotrnosti kmečkega gospodarstva?

Vsa ta in podobna vprašanja so le dokaz, kako raznolika in zapletena je načelna in podrobna problematika v obnovi našega podeželja. Reševali jo bodo ekonomisti, planerji, arhitekti, urbanisti. Etnografija in geografija pa jim moreta biti v tehtno pomoč.

Svetozar Hlešič

MATYÁS MURKO, ROZPRAVY Z OBORU SLOVANSKÉHO NÁRODOPISU. Práce slovanského ústavu v Praze. Svazek XXI. 1947, str. 340.

Med svojim štiridesetletnim znanstvenim delovanjem si je naš rojak Matija Murko pridobil sloves vodilnega poznavalca južnoslovanske ljudske epike. Danes je njegovo obsežno in mnogovrstno delo že toliko odmaknjeno od nas, da ga lahko presojamo v celoti. Kot filolog in literarni zgodovinar je Murko zelo vesten in temeljit delavec z obseznim poznanjem, ni pa oral ledine in odpiral bistveno novih pogledov. Pomembnejše pa so njegove folkloristične in etnografske študije, preko katerih ne bo mogel nihče, ki se ho v bodočnosti ukvarjal s temi problemi pri slovanskih narodih. Zato moremo biti hvaležni Slovanskemu inštitutu, ki je s to izdajo opravil delo, katerega bi se prej ali slej morali lotiti pri nas doma, seveda kakor po navadi z večdesetletno zakasnitvijo. Lepše in primernejše se ne bi mogel oddolžiti svojemu prvemu, dolgoletnemu predsedniku in sedanjemu častnemu članu.